

Xavier Roigé Ventura

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Professor d'Antropologia Social i Museologia a la Universitat de Barcelona. Director del Màster en Patrimoni Mundial i Projectes de Desenvolupament i ha coordinat durant nombrosos anys en Màster en Patrimoni Cultural i Museologia de la UB. Ha participat en diferents projectes de recerca sobre parentiu, patrimoni immaterial, museologia, museus etnològics i museus locals. Actualment dirigeix un projecte de recerca sobre Patrimoni en temps de crisi. També ha comissariat diverses exposicions i ha realitzat projectes de gestió i plans directors de museus.

Nous reptes per als museus etnològics a Catalunya: entre la crisi i la redefinició de la seva funció social

Aquest article¹ reflexiona sobre la situació dels museus etnològics a Catalunya i n'assenyala les tendències i els debats principals. Hi ha museus molt diferents, des de museus generals fins a petits museus locals, des de museus especialitzats fins a museus generalistes, des de museus que tracten de la societat rural fins a d'altres que ens parlen d'altres cultures, des d'alguns que ens ofereixen la imatge d'unes societats tradicionals fins a d'altres que aborden els grans reptes de la societat contemporània. Amb tot, una ràpida mirada als museus etnològics de Catalunya en l'actualitat ens porta ràpidament a dues constatacions inicials. En general, a Catalunya, la situació dels museus etnològics és feble (sense que hagi estat possible crear fins ara museus etnològics de caràcter nacional), mentre que, per contra, hi ha un bon nombre de petits museus etnològics de caràcter comarcal i local, molts dels quals tenen un gran interès. Resulta paradoxal, per tant, la inexistència de museus nacionals etnològics en contraposició al dinamisme dels museus locals (amb iniciatives i exemples molt destacables), que des dels anys vuitanta han conegut una forta

expansió i que han tingut un impacte important en la renovació museològica.

És complex determinar les causes que han portat a aquesta situació. Com a tot arreu, el desenvolupament dels museus es pot explicar en funció de les relacions complexes entre el poder polític, els especialistes i la comunitat que els sosté (Pomian, 1990), i l'evolució dels museus etnològics catalans no n'és aliena. Així, mentre que en l'àmbit local els museus etnològics han estat considerats ben sovint com a elements prioritaris de la identitat local, en l'àmbit català el patrimoni etnològic ha tingut sempre un paper secundari. Davant de l'opció clara pels museus d'art o fins i tot

1 Article realitzat en el marc del projecte de recerca "El patrimonio cultural y natural en tiempos de crisis. Retos, adaptaciones y estrategias en contextos locales". CSO2015-68611-R. Convocatòria d'ajuts del Programa estatal d'investigació, desenvolupament i innovació orientada als reptes de la societat. Modalitat Projectes I+D+I. Ministerio de Economía y Competitividad Programa: NSEJ - Programa nacional de ciencias sociales, económicas y jurídicas. Una versió prèvia d'aquest article va ser publicada a Roigé (2015).

Aquest article reflexiona sobre la situació actual dels museus etnològics a Catalunya, assenyalant-ne les principals tendències i debats. Es fa un recorregut històric de com s'han anat plantejant i les seves diferents perspectives. S'assenyala la diversitat de museus. Hi ha museus molt diferents, des de museus generals fins a petits museus locals, des de museus especialitzats fins a museus generalistes, des de museus que tracten de la societat rural fins a d'altres que ens parlen d'altres cultures. L'article parteix de dues constatacions inicials: a nivell general català, la situació dels museus etnològics és feble, mentre que per contra hi ha un bon nombre de petits museus etnològics de caràcter comarcal i local, molts dels quals tenen un gran interès. L'article analitza també l'impacte de la crisi econòmica en els museus i les narratives dels museus en relació la identitat i les societats rurals.

Este artículo reflexiona sobre la situación actual de los museos etnológicos en Cataluña, señalando las principales tendencias y debates. Se hace un recorrido histórico de cómo se han ido planteando y sus diferentes perspectivas. Se señala la diversidad de museos. Hay museos muy diferentes, desde museos generales hasta pequeños museos locales, desde especializados hasta museos generalistas, desde museos que tratan sobre la sociedad rural hasta otros que nos hablan de otras culturas. El artículo parte de dos constataciones iniciales: a nivel general catalán, la situación de los museos etnológicos es débil, mientras que hay un buen número de pequeños museos etnológicos de carácter comarcal y local, muchos de los cuales tienen un gran interés. El artículo analiza también el impacto de la crisis económica en los museos y las narrativas los museos en relación la identidad y las sociedades rurales.

This paper reflects the current situation of ethnological museums in Catalonia, highlighting the main trends and debates. An historical tour of how they have been raised and their different perspectives. The diversity of museums is indicated. There are quite different museums, from museums to small local museums, from specialized to general museums, from museums that deal with rural society to others who speak of us about other cultures. The paper starts with two initial findings: at the Catalan general level, the situation of ethnological museums is weak, while on the contrary there is a good number of small and local ethnological museums, many of which have great interest. The paper also analyzes the impact of the economic crisis and the narratives regarding identity and rural societies.

d'història com a elements explicatius de la identitat, la història recent dels museus etnològics catalans pot escriure's com una successió fallida d'intents de crear un gran museu de caràcter nacional.

Però aquests factors només expliquen una part de la realitat. En l'àmbit local, el patrimoni etnològic ha tingut des dels anys vuitanta un fort caràcter social per a la reivindicació de les identitats locals (Alcalde i Rueda, 2012) i també ha estat vist i utilitzat com un recurs per al desenvolupament o el sosteniment econòmic local (Prats, 2014: 155). Això ha permès l'activació de nombroses petites iniciatives en un context d'afirmació de la localitat davant de la globalització i, fins i tot, d'afirmació de la ruralitat o del passat industrial (Roigé i Frigolé, 2010). Per contra, en un àmbit més general i en el context d'una gran ciutat com Barcelona, els museus etnològics tenen un paper secundari a causa de les seves dificultats per competir amb els grans museus d'art –que entren dins d'una imatge moderna d'aparador turístic– i per explicar la complexitat de les identitats en un context d'unes identitats canviants, de multiculturalisme i d'unes societats complexes i permeables.

Explicar aquests canvis socials hauria de ser una missió primordial de la museologia etnològica, però això no s'ha aconseguit a causa de les dificultats del relat dels museus de societat, de gestió política molt més difícil que els aparentment més neutres d'art (és per això que alguns museus etnològics es converteixen, com veurem, en museus en els quals els objectes s'exposen pel seu valor estètic). Per això, sovint els governs no consideren prioritària la creació o la inversió en aquests museus, perquè els seus continguts o les seves narratives poden resultar incòmodes. Tal com assenyala Bergeron per al cas del Canadà (2014: 136), les relacions entre els discursos dels museus de societat i els governs són sovint turbulentes a causa de la influència dels museus sobre el públic i de les dificultats per controlar els seus discursos. Els governs utilitzen generalment els museus per validar els seus discursos i la seva posició ideològica, els fan servir com a empreses per difondre els seus missatges en

Paraules clau: Museus etnològics, museus locals, museus i crisi, narratives dels museus

Palabras clave: Museos etnológicos, museos locales, museos y crisis, narrativas de los museos

Keywords: Ethnological Museums, Local Museums, Museums and Crisis, Museum Narratives

llocs “fora de tota sospita” (Gob, 2007: 331) i els presenten com a llocs d'autenticitat i de veritat, encara que això comporta amb freqüència costos importants pels debats que es generen. I resulta paradoxal que, mentre que en el cas dels museus etnològics i de societat aquests debats acostumen a ser intensos, en el cas d'altres tipus de museus (com els d'art o de ciència) els debats són menors, tot i que els seus discursos ideològics són també molt explícits (Roigé, 2014). Resulta evident, per tant, que no ha existit un interès polític ni social en la creació de grans museus etnològics a Catalunya² a causa de les seves dificultats polítiques i perquè altres museus ja compleixen les funcions narratives de la identitat nacional.

Afegim-hi dues raons més, sobre les quals tornarem més endavant. Primer, l'escàs interès de l'antropologia com a disciplina acadèmica per a la museologia, amb una visió distant, generalment crítica. I segon, i més important, l'efecte de la crisi econòmica que es viu des del 2007, que comporta una dràstica reducció dels pressupostos públics dedicats als museus i que està no només paralitzant la creació de nous museus, sinó també afectant fortament les activitats i les possibilitats de supervivència de molts museus, en especial dels locals. Com a institucions culturals i científiques estretament relacionades amb el camp polític, els museus d'etnologia han viscut en les últimes dècades unes transformacions sense precedents (Mazé, Pular d i Ventura, 2013), que tenen a veure amb la història sociopolítica, el paper de les identitats i les circumstàncies econòmiques en què s'han anat desenvolupant.

A les pàgines següents abordarem algunes d'aquestes qüestions i analitzarem la situació i les polèmiques recents dels museus etnològics a Catalunya. Tractarem de respondre, entre altres, les qüestions següents: quines circumstàncies polítiques i socioeconòmiques han condicionat el seu desenvolupament? Per què s'ha desenvolupat una interessant museologia local i, per contra, una molt escassa museologia a escala nacional catalana? Quines influències teòriques

ha tingut la museologia etnològica catalana? Com representen i exposen la societat catalana i la societat local? Com responen als reptes econòmics que planteja la crisi econòmica? Quins són els reptes que es plantegen conceptualment i teòricament davant les transformacions de la societat, la globalització i les reivindicacions polítiques catalanes?

El text es divideix en quatre grans apartats. Després de presentar ràpidament l'evolució històrica dels museus etnològics, s'abordaran separadament la situació i els debats sobre tres grans tipus de museus: els museus locals, els museus d'altres cultures i els projectes fins ara fallits de creació d'un Museu Nacional d'Etnologia. Tot això ens permetrà discutir, per concloure, els reptes principals d'aquests museus i, especialment, com responen a l'actual crisi financera.

L'evolució dels museus etnològics

Encara que el nostre propòsit principal consisteix a analitzar la situació actual dels museus etnològics, conèixer alguns antecedents ens permetrà comprendre el panorama més recent. Podem assenyalar, a grans trets, quatre grans períodes en l'evolució dels museus a Catalunya. Primer, abans del 1975, amb un feble desenvolupament de la museologia etnològica, limitada a alguns casos. En segon lloc, després del 1975, amb la creació d'un gran nombre de museus etnològics –sobretot locals– com a conseqüència de l'enfortiment de les identitats després de la instauració del sistema democràtic del 1977. La nova museologia va inspirar tots aquests museus, caracteritzats per una forta base social, en el marc d'unes societats que durant aquells anys es trobaven en un fort procés de transformació i de redefinició (Roigé, Arrieta i Abella, 2012). Posteriorment, entre els anys 1990 i 2007, els discursos d'identitat van continuar sent importants, però el nombre de museus va créixer considerablement com a conseqüència de l'evolució econòmica. Finalment, l'impacte de la crisi econòmica ha comportat una dràstica reducció dels pressupostos dedicats als museus en general i la necessitat d'un replantejament de la museologia etnològica.

2

Les mateixes consideracions es poden fer respecte a altres autonomies a Espanya, i fins i tot a escala estatal. A Espanya no hi ha cap museu nacional d'etnologia (Fernández de Pau, 2008) i l'últim projecte previst –que implicava el trasllat del museu a Terol– va quedar truncat amb el canvi de govern. Una de les dificultats del projecte consistia en què havia d'explicar-se sobre Espanya. Una cosa semblant passa en diverses autonomies, tot i que sí que hi ha iniciatives interessants, com el Museu Valencià d'Etnologia, el San Telmo Museoa, el Muséu del Pueblu d'Asturies, el Museu Etnogràfic de Castella i Lleó, etc.

Antecedents

Abans del 1975, el desenvolupament dels museus etnològics va ser molt limitat. Les raons són diverses, però creiem que hem d'assenyalar sobretot cinc factors explicatius: el paper poc rellevant que va tenir el folklore des d'una perspectiva acadèmica, el poc desenvolupament de l'antropologia acadèmica, l'escàs paper del colonialisme espanyol en el moment en què es van construir les grans col·leccions etnogràfiques sobre altres cultures (finals del XIX / principis del XX), les prohibicions per part de l'Estat espanyol de tota representació de la identitat catalana (sobretot durant les dictadures de Primo de Rivera i Franco) i el paper poc rellevant que va jugar la museologia en els moviments nacionalistes i regionalistes catalans, al contrari del paper desenvolupat per exemple en els països nòrdics, on els museus i el folklore van jugar un paper essencial en les seves reivindicacions nacionals.

Així i tot, sí que hi va haver diverses iniciatives. Els primers projectes de museus específicament etnogràfics es van iniciar a principis del segle xx, arran de la iniciativa d'un grup de folkloristes que van sentir i van exposar la necessitat de crear centres d'explicació i interpretació de la realitat cultural, social i econòmica de les societats tradicionals. Així, el 1916-1918, l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya [Arxiu d'Etnografia i Folklore] i el Centre Excursionista de Catalunya van proposar la creació d'un museu etnogràfic català, proposta recollida pel govern regional de la Mancomunitat de Catalunya, que va arribar a aprovar-ne la creació. La dictadura de Primo de Rivera va frenar aquests projectes, ja que els considerava relacionats amb la identitat catalana, de manera que la creació efectiva d'un museu etnogràfic va haver d'esperar fins al 1929 amb la inauguració del Museu Etnogràfic i Folkloric de Ripoll, un projecte d'acord amb les tendències europees de l'època i que, amb el temps, s'ha convertit en un museu de referència. Poc després, ja coincidint en plena II República, es va projectar la creació d'un Museu Folkloric de Catalunya (1934) i gairebé al mateix temps es va crear la Secció d'Etnologia del Museu Arqueològic.

Tots aquests museus no es van desenvolupar plenament fins després de la Guerra Civil; el de Ripoll no es va obrir al públic fins al 1942, el d'Arts i Tradicions Populars de Barcelona també va obrir el 1942 i el Museu Etnològic de Barcelona, el 1949. En ple franquisme, la creació d'aquests museus resulta paradoxal, però el folklore no va ser vist com una amenaça a la uniformitat d'Espanya pel seu discurs generalment conservador i una visió de la societat uniforme i predominantment rural (Ortíz, 1997). L'erudició folklorica, tal com sosté Geniola (2014), va ser consentida pel règim com una exaltació folkloricoespiritual i eruditoelitista de dimensions superposades i escalonades, va ser en certa manera un "nacionalisme regionalitzat". Així i tot, el folklore i el dret foral jugarien un paper ambivalent, ja que, tot i que eren tolerats pel règim, van jugar un paper significatiu en el manteniment d'un sentiment regionalista a Catalunya (Geniola, 2014).

Va ser l'etnògraf Ramon Violant qui va projectar el Museu d'Arts i Tradicions Populars, que va tenir la seva seu inicial al recinte del Poble Espanyol (una recreació d'arquitectura popular inspirada en Skansen i construïda per a l'Exposició Universal del 1929). Per a això, es van realitzar diverses campanyes d'adquisició d'objectes materials de cultura popular de diverses regions catalanes. El museu es va inaugurar el 1942 (Serra, 2010: 38) i la seva obra més emblemàtica va ser la creació de l'anomenada Casa Pallaresa, una reproducció d'una casa pallaresa.

Encara que tot això passava en ple franquisme, el museu contenia ja algunes de les característiques dels museus etnològics posteriors i representava, sobretot, una societat tradicional rural com a equivalent a la societat "tradicional" catalana: "en el sentit patriòtic hem de dir que un país s'honora a si mateix, com diu Aranzadi, ensenyant les seves arrels identitàries pròpies" (Violant, 1946, dins Roda, 2007: 128). La visió de Violant entroncava amb les tendències museològiques de l'època, influenciades sens dubte per l'ATP de París, creat el 1937 (Joan, 1998), amb una museologia moderna que pretenia mostrar la vida quotidiana i els

diferents elements de la societat de forma pedagògica i evolutiva.³ Violant entenia que els objectes no havien de ser exposats per la seva bellesa, sinó de manera “que diguessin alguna cosa al públic, de manera que en contemplar-los aprenguessin alguna cosa” (dins Roda, 2007: 128). Tal com diu Rueda (2007: 129), “podríem dir que fins després de la democràcia, els museus actuals no han aconseguit un discurs tan integrat i complet”.

Mentre que Violant conduïa la proposta etnogràfica sobre la societat catalana, un altre etnòleg, August Panyella, encapçalava la realització d'un museu dedicat a les llavors anomenades societats “exòtiques”, en el context de l'etapa final del colonialisme espanyol. El 1949 es creava el Museu Etnològic i Colonial de Barcelona, també sota l'impuls de l'Ajuntament. Entre els anys 1950 i 1980 es van dur a terme diverses sèries de campanyes etnogràfiques⁴ al Marroc, Guinea Equatorial, Nepal, Índia, Afganistan, Turquia, Perú, Bolívia, Etiòpia i Senegal amb l'ajuda d'altres col·laboradors, com Eudald Serra i Albert Folch (Ortíz, 1995). La història de tots dos museus —que resumeixen dues tradicions de museus etnològics, un dedicat a les cultures pròpies i un altre a les societats “exòtiques”— es va creuant al llarg del temps. El 1962 els dos museus van ser unificats, mentre que el 1982 van tornar a dividir-se, per reunificar-se de nou el 1999. Tal com es pot veure, al llarg de tots aquests anys va ser l'Ajuntament de Barcelona qui va impulsar la creació de tots aquests projectes. Aquest paper de la municipalitat no només s'ha donat en els museus etnològics, sinó també en bon nombre de museus. Durant el franquisme, l'Ajuntament barceloní va ser la principal entitat impulsora de museus a Catalunya. A manca de projectes de l'Estat —poc interessat en museus i, en tot cas, només en museus a Madrid—, van ser el municipi i la Diputació Provincial els que van mantenir i van impulsar els museus més destacats a Catalunya.

Mentrestant, a partir de la segona meitat dels anys cinquanta, i sobretot des dels seixanta, es van crear tot un seguit de museus territorials de base etnogràfica,⁵ molts amb

aspiració comarcal i de caràcter general. Aquests museus van representar l'inici de la recuperació en l'àmbit local dels elements territorials i del patrimoni etnològic, i van tenir un paper molt destacat davant l'uniformisme, fins al punt que es poden considerar com un focus de resistència identitària i d'activisme cultural. Ja al final del franquisme, en els anys setanta, es van anar establint les bases d'una museologia local que s'acabaria desenvolupant ja en la Transició. Amb tot, tal com assenyala Rueda (2007: 131), aquests museus tenien com a defecte les seves febles presentacions museogràfiques, la manca d'estudis documentals i la desconexió amb l'antropologia acadèmica (pràcticament inexistent), cosa que ha tingut conseqüències nefastes en la museologia del país.

1975-1990

Després de la mort de Franco el 1975, la transició a la democràcia va ser un moment transcendent en la configuració i la renovació dels museus. Els canvis democràtics van provocar una important eufòria cultural i un gran interès pel patrimoni, tant a escala nacional catalana com en l'àmbit local, cosa que va comportar la creació d'un gran nombre de museus locals i comarcals que feien referència a la tradició i la identitat local. La proliferació d'aquests museus, la majoria dels quals van sorgir a partir d'iniciatives socials i d'una gran dosi de voluntarisme, va ser sens dubte la característica més significativa de la museologia durant aquells anys (Inieta, 1994). Dos fets estretament relacionats van contribuir decisivament a aquesta proliferació de museus locals: la reinstauració de la Generalitat i la implantació dels nous ajuntaments democràtics. La reivindicació de la identitat catalana i local va comportar la creació d'un gran nombre de museus locals com una forma relativament ràpida d'actuar en el territori davant dels ràpids canvis que estaven experimentant les societats rurals.

La proliferació de museus es va traduir en la creació de la Xarxa de Museus Locals i Comarcals a partir del 1983. Segons Rueda (2007: 132-133), durant aquest període es van crear nou museus territorials nous i se'n van reformar tretze. La Xarxa va arribar a

3

Per aconseguir els seus objectius, dividia el museu en dues seccions: cultura material i espiritual (el que avui en diríem immaterial). A la primera exposaria aspectes com l'habitatge humà, el mobiliari domèstic, les primeres indústries (caça, pesca, ramaderia, agricultura), per acabar amb les indústries populars o artesanes. A la part espiritual mostrava la vida dels individus des del naixement fins a la tomba, passant pel matrimoni i la vida familiar, així com els rituals, la música, la dansa, el teatre, les supersticions, la medicina i la religiositat.

4

Al principi, el museu va acollir diverses col·leccions reunides per prohoms de Catalunya durant la segona meitat del segle XIX a Filipines, la Guinea Espanyola, Equador i Perú, incloent els objectes procedents del Pavelló Missional de l'Exposició del 1929 (Serra, 2010: 43).

5

Museu de la Pell i Comarcal de l'Anoia (1954), Museu de la Marina de Vilassar (1955), Museu del Montsià (1956), Museu Comarcal de la Conca de Barberà (1958), Museu de Calella (1961), Museu Moli Paperer de Capellades (1961), Museu Comarcal de l'Urgell (1962), Museu Comarcal de Berga (1962), Museu de la Noguera (1968), Museu del Suro de Palafrugell (1972), Museu de Val d'Aran (1973), etc. Molts d'aquests museus van ser renovats amb l'adveniment de la democràcia.

tenir vint museus territorials, la majoria dels quals de caràcter etnològic.

Tot i que la majoria d'aquestes institucions disposaven de recursos molt limitats, moltes de les iniciatives van ser un element important de sensibilització i de renovació museològica, en línia amb les bases teòriques de la nova museologia. Com és sabut, el moviment de la nova museologia va constituir un revulsiu important en la història dels museus pel fet d'assenyalar la necessitat d'uns museus basats en el territori, amb la participació de la comunitat local i la creació de nous tipus de museus, com els ecomuseus (Rivière, 1989; Moutinho, 1986). En aquest sentit, l'ecomuseologia—que combina el patrimoni natural amb l'etnològic i cultural en edificis in situ i dona un valor molt destacat a la participació de la comunitat local (Desavellées i Mairesse, 2002)— va tenir una influència destacada, sobretot a Catalunya, on es van crear no només ecomuseus com l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu (projectat a finals dels vuitanta i obert el 1994), sinó també un gran nombre de museus locals basats en els principis de la nova museologia, com el Musèu dera Val d'Aran (als Pirineus, una vall de llengua occitana amb una forta identitat, reformat el 1984), el Museu del Montsià (al Delta de l'Ebre, reformat el 1983) o el Museu Etnolò-

gic del Montseny (en un parc natural declarat Reserva de la Biosfera el 1984), entre molts altres (Alcalde i Rueda, 2012: 1-8; Andreu, 2007; Rueda, 1992).

1990-2007

A partir dels noranta, es van produir canvis molt significatius en la política de museus a Catalunya (Prats, 1995). Si en el període anterior l'aposta més important del govern català van ser els museus locals, a partir dels anys noranta començà un procés de consolidació de l'autonomia i s'inicià el projecte de creació d'uns museus de caràcter nacional. Es preveia la creació d'un Museu Nacional d'Etnologia, que, com veurem, mai ha arribat a realitzar-se. La promulgació de la Llei de museus va aplicar un nou model de planificació museística, basat en xarxes temàtiques que tenien les seves capçaleres en els museus nacionals, cosa que va comportar una certa decadència temporal del model territorial (Rueda, 2007: 133), ja que bona part dels recursos es destinava als grans museus nacionals, especialment al d'Art i al de Ciència i Tècnica. Alhora, el projecte de llançament de la ciutat de Barcelona com a destinació cultural implicava la creació de nous equipaments culturals i es van privilegiar els museus destinats al turisme.

Ecomuseu de les Valls d'Àneu. Casa Gassia. Inspirat en el model d'ecomuseus radials, va ser un dels primers a aplicar el concepte d'ecomuseu a Catalunya.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

Amb tot, el creixement del nombre de museus locals va continuar sent considerable gràcies a la iniciativa municipal, en gran part amb la idea de creació d'elements de desenvolupament local. La creació de nous museus o la reforma d'antics museus va ser encara més intensa durant els primers anys del segle XXI. Entre el 2000 i el 2007 es va produir una autèntica inflació patrimonial, amb projectes que buscaven més originalitat i modernitat. Aquesta inflació patrimonial no només ha creat, en certa manera, una autèntica bombolla museística, sinó que també ha canviat absolutament el panorama museístic, que ha passat d'una museologia de forta inspiració social a una museologia d'arrel econòmica, plantejada sobretot al servei del turisme.

A més, les característiques dels museus han anat canviant. Si en les dècades anteriors els museus van ser el resultat d'iniciatives socials, ara els museus locals han estat generalment el resultat de projectes d'institucions públiques amb l'objectiu de desenvolupar el turisme o de contribuir al desenvolupament social. Moltes petites localitats van crear infraestructures museístiques, especialment centres d'interpretació, en molts casos sense una planificació adequada ni cap càlcul de les possibilitats de manteniment, de supervivència i de captació de públics. En l'àmbit local, van ser els museus dedicats al patrimoni etnològic (especialment el rural), els museus de patrimoni industrial i els de memòria històrica.

La tendència d'aquests anys no només va incidir en el creixement del nombre de museus. Durant aquests anys es va produir una marcada tendència a l'externalització de serveis i es van crear un gran nombre d'empreses museístiques dedicades a la realització de projectes, exposicions o serveis didàctics. Aquesta externalització va implicar que un gran nombre de museus fossin creats des de l'òptica de la lògica empresarial més que des de la lògica local o comunitària. Resulta simptomàtic, per exemple, que gran part d'aquestes infraestructures es denominessin *centres d'interpretació* i que, per contra, el nombre d'ecomuseus creats fos molt baix.

Eren les mateixes empreses les que dissenyaven els productes, les escenografies i fins i tot els temes. Com a resultat, en el panorama local tenim un gran nombre de "museus de disseny", però menys imbricats en la dinàmica local. Van ser productes dissenyats sobretot per a un públic turístic. La lògica econòmica semblava triomfar sobre la lògica comunitària i les petites comunitats locals van confiar en l'expansió d'un turisme rural que havia de consumir productes patrimonials.

Fins i tot després d'iniciar-se la crisi, el nombre de museus va anar incrementant-se. La majoria són projectes que estaven iniciats i que, tot i la conjuntura adversa, han pogut ser finalitzats. Ja en plena crisi, entre el 2008 i el 2012 s'han creat fins a quaranta nous museus a Catalunya, la meitat dels quals són centres d'interpretació museogràfics, i més de trenta centres s'han reformat o renovat o han ampliat les sales d'exposició (Montañés, 2012). Aquesta febre de museus va crear un nombre excessiu de museus? Fins a quin punt la societat catalana necessita tants museus?

Museus davant la crisi (des del 2008)

Amb l'aparició de la crisi econòmica, el panorama ha canviat radicalment. Des del 2008, els museus han vist com la inversió, els pressupostos i les despeses ordinàries de manteniment són cada vegada més baixos. Un gran nombre de museus ha reduït les seves activitats, les seves exposicions i fins i tot els seus horaris d'obertura, alhora que s'han destruït nombrosos llocs de treball.

Resulta paradoxal constatar que els museus amb millors condicions per sobreviure són els grans museus que viuen del turisme i els petits museus, amb poques estructures però amb una forta base comunitària, entre els quals es troben els ecomuseus i els museus etnològics creats amb una base comunitària més sòlida, mentre que aquells que van ser creats amb menys suport social es troben en pitjors condicions. Com diu Bergeron (2009), els museus amb forta base social tenen millors condicions per sobreviure i adaptar-se a unes condicions econòmiques adverses.

Les condicions, amb tot, són molt dures per a molts museus locals, que han de fer front a una forta disminució de subvencions públiques mitjançant reduccions de personal, treball a temps parcial i, sobretot, disminuint les seves activitats més costoses (exposicions temporals, publicacions, investigació, etc.). No tenim dades concretes de quant ha suposat la disminució específica dels pressupostos dels museus etnològics, però si ens fixem en les dades globals del finançament públic de museus, entre el 2010 i el 2013 el pressupost dels fons públics va baixar en un 22,3%. En el mateix període, el finançament que més va caure en termes percentuals va ser el del govern autònom (-33,1%), i una mica menys el dels ajuntaments (-16,6%) i el de les diputacions (17,5%). Després del 2013, el pressupost s'ha incrementat en els exercicis del 2014 i 2015, de manera que el balanç total entre el moment de màxim pressupost de la Generalitat (2008) i les darreres dades disponibles (2015) és d'un -21,1%.

Una altra dada significativa (2015) és que els museus catalans estan finançats majoritàriament pels ajuntaments (en un 58,6%) i en menor mesura per la Generalitat (29,7%) i per les diputacions (10,1%). Si bé aquest esquema de finançament ha estat similar des del 2002 (taula 1), durant els anys de crisi l'esforç dels ajuntaments fou molt més important. En concret, el 2011 el finançament de la Generalitat va baixar fins al 23,8%, mentre que el dels ajuntaments va pujar fins al 63,8% i el de les diputacions fins al 11,1%.

Aquestes xifres indiquen, en síntesi, que la retallada dels pressupostos fou molt important, cosa que va incidir sobretot en les activitats quotidianes, i, d'altra banda, que l'esforç de finançament dels museus catalans recau sobretot en els ajuntaments, gairebé en un 60%.⁶

La magnitud de la disminució és, però, més gran en el cas dels museus etnològics locals.

6

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

La Farga del Roquer, Museu del Montseny. Exemple de museïtzació del patrimoni industrial.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

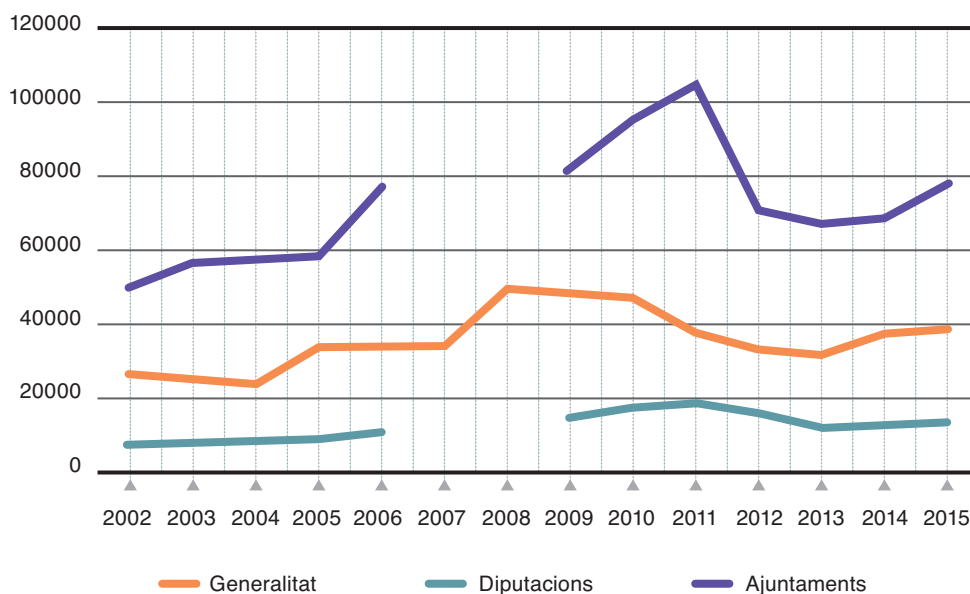

Taula 1. Inversió en museus a Catalunya (2002-2015)

	GENERALITAT	DIPUTACIONS	AJUNTAMENTS	TOTAL
2002	26.684	8.200	51.200	88.086
2003	25.684,27	8.989,35	57.379,32	94.055,94
2004	24.439,14	8.947,61	58.836,27	94.227,02
2005	33.755,17	9.711,90	58.445,80	103.978,47
2006	34.568,82	11.339,49	76.635,02	124.549,33
2007	34.351,80			
2008	50.311,23			
2009	49.172,05	15.259,82	82.588,66	149.029,53
2010	47.844,22	17.551,57	95.503,81	162.909,60
2011	39.122,50	18.241,70	104.766,00	164.141,20
2012	34.562,90	16.367,80	71.780,10	124.722,80
2013	32.914,80	12.723,80	68.103,60	115.755,20
2014	37.410,30	12.593,70	69.233,40	121.251,40
2015	39.669,70	13.533,70	78.140,70	133.359,10

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

Gràfica 1: Evolució de la despesa en museus a Catalunya.

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

A més dels pressupostos provinents de Cultura destinats a museus, aquests han perdut altres partides provinents de l'Inventari del Patrimoni Etnològic, d'investigació, de desenvolupament rural, etc. En alguns casos, alguns museus etnològics locals van perdre

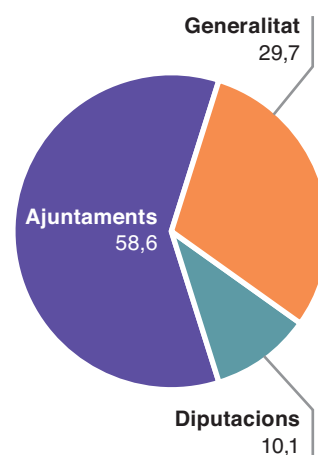
el 50% de les seves ajudes,⁷ a la qual cosa cal afegir-hi les pèrdues d'entrades per la disminució del públic també per efecte de la crisi.

Segons el Pla de museus de Catalunya (2017), l'evolució del finançament dels museus (dels

7

Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Pla de museus de Catalunya. Museus, 2030. Barcelona, 2017.

Gràfica 2: Finançament dels museus a Catalunya (2015).

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

Taula 2. Personal dels museus de Catalunya segons mida del museu

	NOMBRE	% NOMBRE	NOMBRE DE REBALLADORS	% DE TREBALLADORS	NOMBRE DE TREBALLADORS (MITJANA)	DISMINUCIÓ 2011-2015
Grans	17	14,9	714	57,0	42	23,00%
Mitjans-grans	32	28,1	288	23,0	9	-7,00%
Mitjans-Petits	34	29,8	170	13,6	5	-16,00%
Petits	19	16,7	57	4,5	3	-28,00%
Al 1 límit sostenibilitat	12	10,5	24	1,9	2	-25,00%
	114		1.253			

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

reconeguts com a museus) és molt diferent segons la dimensió d'aquests. Així, mentre que els museus considerats grans (disset en total, un 15% dels museus) reben gairebé el 75% del total del finançament (amb una mitjana de gairebé sis milions d'euros de finançament), tota la resta (noranta-set, el 85% dels museus) només rep el 25% del total del finançament dels museus. La situació és especialment reduïda entre els museus mitjans-petits i petits: seixanta-cinc museus que només reben un 10% del total del finançament. Tal com s'observa a la taula 2, les mitjanes del pressupost són molt diferents, cosa que fa que els redactors del Pla de museus considerin que la migradesa de recursos econòmics és més estructural que no pas conjuntural (2017: 41). Tanmateix, si s'observa la disminució de recursos, veiem que són els museus mitjans-petits els que han patit una minva de finançament més considerable.

El mateix passa respecte al nombre de treballadors. Tret dels museus grans, la resta de museus (el 85%) té una mitjana d'entre dos i nou treballadors. L'informe del Pla de museus (2017: 43) indica també que un 69% del personal dels museus és de caràcter fix, un 9% temporal i un 22% treballa per compte propi o en serveis externalitzats. Cal observar també que, mentre que els grans museus han incrementat el seu personal durant el període 2011-15, la resta de museus l'ha disminuït. El mateix s'observa respecte al nombre de treballadors.

D'altra banda, la crisi qüestiona també els continguts i els objectius mateixos dels museus etnològics, que han de trobar un difícil equilibri entre els seus objectius socials, els interessos del públic, el finançament públic i la necessitat d'aconseguir nous recursos. D'això tractarem més específicament al final d'aquest article.

Taula 3. Pressupost dels museus de Catalunya segons mida del museu

	NOMBRE	% NOMBRE	PRESSUPOST TOTAL	% DE FINANÇAMENT	MITJANA PRESSUPOST	DISMINUCIÓ 2011-2015
Grans	17	14,9	100.536.402	74,9	5.913.906	-6,80%
Mitjans-grans	32	28,1	20.329.152	15,2	635.286	-0,10%
Mitjans-petits	34	29,8	9.601.056	7,2	282.384	-19,90%
Petits	19	16,7	2.962.480	2,2	155.920	2,30%
Al límit sostenibilitat	12	10,5	725.124	0,5	60.427	-34,20%
	114		134.154.214			-5,09%

Dades d'elaboració pròpia a partir d'IDESCAT: Anuari estadístic de Catalunya: Despesa pública en cultura. Per administracions i àmbits d'actuació. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=795>. [Consulta: 30 octubre 2017].

Els museus etnològics locals

Les característiques dels museus etnològics locals

Des dels anys noranta, i fins al moment actual, són diversos els reptes dels museus locals. D'una banda, hi ha la necessitat de contribuir a la generació de recursos i a la transformació del patrimoni, fins i tot en alguna cosa rendible. Tots aquests museus estan sotmesos a tensions diverses, com són l'equilibri entre el servei a la comunitat local i el seu ús turístic, la construcció de la identitat local a partir de les formes del passat i d'unes comunitats actuals molt diferents, la tensió entre allò local i allò global, i la il·lusió del seu personal pel projecte local enfrontat a una freqüent manca de mitjans (Rasse, 2000).

De les 491 institucions reconegudes com a museus o col·leccions⁸ a Catalunya (114 museus i 377 col·leccions), el 37% té part de les seves col·leccions considerades com a etnològiques (253). Encara que són el tipus de museu majoritari, són al mateix temps el tipus de museu que rep un menor nombre de visitants: 1.487 com a mitjana (amb una mitjana de 13.216 visitants anuals pel que fa als museus, davant de la mitjana general de 92.514, i de 1.244 pel que fa a les col·leccions, davant d'una mitjana de 25.762 visitants).⁹

Els més visitats (2016) són el Museu del Joguet (amb 40.265), el Museu de la Pesca de Palamós (34.676), el Museu del Suro (Museu del Suro de Palafrugell, 34.371), el Museu Molí Paperer (Museu Molí del Paper, Capellades, 29.984), el Museu del Torró i la Xocolata (27.510) i el Centre d'Interpretació de l'Antic Comerç (20.145).¹⁰ D'altres més específicament etnològics locals tenen entre deu mil i vint mil visitants, com l'Etnogràfic de Ripoll (19.998), l'Etnològic del Montseny (19.816), el Museu de la Pell d'Igualada (19.104), el Museu del Ter (19.080), el Museu de la Vida Rural (18.162), l'Ecomuseu Farinera de Castelló (Ecomuseu Farinera, 16.450), el Musèu dera Val d'Aran (16.211), el Vinseum de Vilafranca del Penedès (15.777), l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu (15.144), el Museu Comarcal de Cervera (14.052), el Museu

d'Història de la Immigració (13.852), el Museu de les Terres de l'Ebre (12.052), el Museu de l'Anxova i la Sal (10.794) i el Museu del Càntir d'Argentona (11.763). La resta dels museus etnològics tenen menys de deu mil visitants.

Tal com hem indicat anteriorment, els museus locals constitueixen l'element més característic i destacat de la museologia etnològica catalana. Podríem indicar, però, que hi ha dues grans famílies de museus. La primera neix de la influència de la nova museologia, encara que lògicament readaptada. Als anys setanta i vuitanta, en un context d'una societat rural amb un futur incert, la nova museologia va impulsar dos elements nous a la patrimonialització del que és rural en els museus catalans (Alcalde i Rueda, 2012). D'una banda, un canvi en els discursos; els museus ja no només havien de preservar el passat, sinó que també havien d'explicar-lo, i per això ja no n'hi havia prou amb l'objecte, sinó que també calia la inserció de l'objecte en el paisatge rural, en l'ecològic, en la identitat. D'altra banda, i tal vegada va ser el canvi més important, es va atribuir una nova funció als museus: aquests ja no havien de ser institucions erudites sobre el passat, sinó que havien de ser també institucions que contribuïssin al desenvolupament local, al turisme i a la generació de recursos. El patrimoni va passar, en aquest sentit, de ser una reserva a ser una estratègia de desenvolupament local, a la vegada que adquiria una funció política, ja que s'utilitzava com a element per a la mobilització dels actors d'un territori a partir d'objectius comuns. En aquest sentit, l'ecomuseologia ha tingut una influència molt significativa en el panorama museològic local (Roigé, Arrieta i Abella, 2012: 351). Encara que hi ha molt poques institucions amb aquesta denominació a Catalunya, podríem considerar que n'hi ha força que s'han inspirat en aquest concepte. Moltes van néixer a partir de la iniciativa d'associacions o grups locals en uns anys en què la recerca de la identitat local i la identitat nacional catalana era fonamental després dels llargs anys del franquisme. En bona part van ser petites experiències locals creades com a salvaguarda d'una memòria

8

La legislació catalana en museus distingeix entre dues categories d'equipaments museològics: els museus i les col·leccions. Incloem les dades d'ambdues categories agrupades.

9

Font: elaboració pròpia a partir de Departament de Cultura: Estadística de museus. http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgpc/temes/museus/servei_de_museus_i_proteccio_de_bens_mobles/estadistiques_de_museus_70_pdf/ [Consulta: 22 octubre 2017].

10

No s'hi han inclòs les dades dels museus marítims, com els de Barcelona (301.314), que, tot i aparèixer classificats com a museus etnològics, tenen una dimensió diferent. Tampoc hem inclòs a la llista els museus de patrimoni industrial, perquè no apareixen com a etnològics, tot i que entenem que s'haurien de considerar com a tals. Citem, per exemple, el Museu de les Mines de Cercs, amb 36.741 visitants.

col·lectiva a partir d'objectes d'ús agrícola, festiu o ritual. Molts tenen sovint una forta relació amb el territori i es presenten com una institució local més interessant per la seva dinamització social i econòmica que per la seva museografia o els seus continguts. Així i tot, gran part d'aquests museus han readaptat els seus continguts expositius i museogràfics i han sabut combinar una imatge renovada amb la seva base social. La segona família respon a tot un seguit de museus de disseny, denominats en molts casos *centres d'interpretació*, que en bona part s'han construït sense una planificació adequada de les seves possibilitats. La reorientació d'aquests museus és, al nostre entendre, un dels principals reptes de la reordenació museística a escala local, ja que no sempre –ni abans de la crisi– aquests museus aconsegueixen l'atracció de públic ni els objectius de desenvolupament econòmic que es van proposar (Prats, 2014: 159).

Un dels principals problemes dels museus etnològics locals és el seu aïllament i la seva dimensió. El 2008 es va crear la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya, constituïda pel Museu de la Mediterrània, al Museu de la Pesca de Palamós, l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, el Museu de la Vida Rural, el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, el Museu de la Vida Rural, el Museu de les Terres de l'Ebre, el Musèu dera Val d'Aran, el Museu Etnogràfic de Ripoll, el Museu Etnològic de Barcelona, el Museu Etnològic del Montseny-La Gabella, el Vinseum-Museu de les Cultures del Vi i el Museu d'Història de la Immigració. Es tracta de diferents museus ubicats en petites i mitjanes poblacions catalanes que han aconseguit, al llarg de la seva trajectòria, una excel·lent projecció pública i un treball important amb la comunitat. Es tracta dels museus etnològics més ben situats pel que fa a museografia, projecció pública i investigació. El treball en xarxa

Museu de les Terres de l'Ebre.
El museu ha evolucionat des de Museu d'Amposta a un enfocament més general.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

pretén posar energies en comú en l'àmbit expositiu, de conservació i d'investigació. El treball en xarxa és, sens dubte, una de les millors alternatives per a la continuïtat d'aquests museus.

Quines imatges ens donen els museus sobre la societat catalana?

Però quina és la imatge que ofereixen els museus etnològics locals de la societat catalana? La majoria ens presenten una visió centrada en el que s'anomena la *cultura popular*, amb espais dedicats a les activitats agrícoles, mostres d'estrís, reproduccions de mobiliari i d'espais de cases de diferents tipus, tallers artesans, col·leccions de vestits i altres elements del folklore. Plantejats moltes vegades com una mirada nostàlgica al passat rural, l'interès en la creació d'aquests museus constitueix una resposta al procés de globalització i al temor de la pèrdua dels elements de la cultura rural.

Els vells museus d'objectes rurals han envellit no només formalment, sinó sobretot en els seus continguts. Les societats "tradicionals" i idíl·liques queden ja molt lluny dels públics

actuals, fins i tot dels pagesos mateixos. La modificació de la mirada "tradicional" cap a allò rural no és simple, perquè aquesta mirada és el resultat d'una empresa política, econòmica, simbòlica i ideològica. La patrimonialització de la societat rural s'ha convertit en un nou instrument de desenvolupament local, però al mateix temps en un nou creador de discursos sobre allò rural (Roigé i Frigolé, 2010). I els museus, conscientment o inconscientment, estan contribuint amb freqüència a la patrimonialització creixent de la societat rural i proporcionen una legitimitat a aquests processos.

Encara que molts museus rurals segueixen presentant una societat congelada i idealitzada (Roigé i Arrieta, 2014), d'altres intenten parlar també del present. La necessitat de canvi i d'actualització dels seus continguts els porta a explorar discursos sobre les transformacions de la societat rural, sobre els processos agrícoles d'avui i sobre els reptes de l'agricultura. Els museus comencen a parlar dels reptes econòmics de l'agricultura, dels cultius ecològics, dels sistemes productius, de la globalització de l'agricultura o de l'ús dels

Museu de la Vida Rural.
La darrera part del museu explica els canvis i reptes de l'agricultura i la societat rural.
XAVIER ROIGÉ VENTURA

transgènics. Un canvi de plantejament que té a veure també amb els discursos científics contemporanis sobre la ruralitat i amb els diversos models explicatius de la seva evolució (Jean, 1997). Així, tenim el Museu de la Vida Rural (Museu de la Vida Rural, a l'Espluga de Francolí, Catalunya), renovat el 2010 amb l'annex de noves sales dedicades a la transformació del camp en l'era industrial, en què se'ns explica l'evolució de les tècniques de producció agrícoles i també es reflexiona sobre la vida rural d'avui. A partir de narracions en primera persona, els testimonis ens parlen d'aspectes tan diversos com l'aprofitament dels residus, els problemes dels transgènics i la protecció de llavors, l'agroecologia, el comerç de proximitat, l'*slow food* o les energies renovables. La visita acaba amb un enorme calidoscopi visual, en el qual s'expliquen alguns dels reptes ecològics de l'agricultura per contribuir—tal com es diu en l'exposició—“a una reflexió sobre el que hem fet i hem de realitzar si no volem esgotar els recursos del planeta”.¹¹ En una línia similar, el museu Vinseum, a Vilafranca del Penedès, ens parla de les condicions de producció del vi en l'actualitat i el Museu de la Pesca de

Palamós es preocupa també de mostrar —a més dels sistemes tradicionals de pesca— les condicions actuals de la producció pesquera. És cert que una gran part dels museus ofereix una imatge congelada i arcaica d'aquestes societats, però molts museus han intentat amb més o menys èxit fórmules per parlar del present i modernitzar els seus discursos. Els museus etnològics han avançat molt en els seus discursos i noves generacions de museòlegs formats com a tals a la universitat van deixant la seva empremta en aquesta lenta transformació. Sens dubte, no tots els museus estan en condicions d'abordar aquests reptes; les dificultats conceptuals, discursives i museogràfiques són moltes, fins i tot les preferències mateixes d'uns públics que contempen els museus com a institucions del passat i no del present.

A més dels museus de temàtica rural, des dels vuitanta s'ha produït un creixent interès pel patrimoni industrial. Aquest tipus de patrimoni, no sempre considerat com a patrimoni etnològic, s'ha desenvolupat ràpidament pel fet que amb la transformació industrial han quedat obsolets un gran

11

Web del Museu de la Vida Rural: <http://www.museuvidarural.com/ca/inicio> [Consulta: 31 agost 2015].

Botiga a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu. L'acció de l'Ecomuseu es desenvolupa també en el terreny de la promoció de l'artesanía.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

nombre d'indústries, tallers o fins i tot indústries artesanes que configuraven la identitat econòmica d'una zona, la qual cosa ha deixat moltes zones no només amb dificultats econòmiques (que els museus industrials han intentat pal·liar buscant nous recursos), sinó també amb problemes d'identitat, que aquests museus han contribuït a fixar. Aquest tipus de patrimoni també resulta generalment molt atractiu i, a més, és molt més proper per a la seva comprensió per part de les classes obreres o mitjanes. Des de la perspectiva del patrimoni etnològic, el problema d'aquests museus és que l'etnologia no ha sabut o no ha pogut contemplar-los com a museus propis. Un exemple clar és, a Catalunya, el Museu de la Ciència i la Tècnica, que engloba una xarxa de vint petits museus que en molts casos podrien estar inclosos en una xarxa de museus etnològics.

Els debats sobre el museu nacional d'etnologia

Mentre que la museologia etnològica local, malgrat les seves limitacions, té una certa presència, resulta paradoxal l'escàs desenvolupament dels museus etnològics de caràcter nacional català. En diverses autonomies s'han creat museus amb l'objectiu de presentar els elements de la identitat nacional o regional, però a Catalunya no se n'ha desenvolupat cap fins al present.

Totes les iniciatives plantejades, a més, han estat fortament debatudes. El 1993 es va realitzar una primera temptativa, mitjançant un seminari al qual assistiren persones diverses relacionades amb l'antropologia (universitats, museus, centres de recerca, entitats, persones significades, polítics, experts i professionals, entre els quals diversos antropòlegs), per concretar la missió, els objectius, el model conceptual i la política d'exposicions del projectat museu, ja que es preveia la seva creació a la Llei de museus (Ventosa, 1994). Més que el debat en si, el projecte va tenir una notòria repercussió a la premsa, en què es va criticar el seu contingut identitari. Potser per això el projecte va quedar aparcat i la Generalitat va preferir la construcció en un temps rècord d'un Museu d'Història de Catalunya, creat el 1996, que

representava la mateixa identitat amb una polèmica segurament menor.

La proposta del museu etnològic no va tornar a formular-se fins molts anys després, a finals de l'any 2007, amb l'aprovació d'un Pla de museus amb dues propostes importants per al gran trajecte de la museologia etnològica catalana: la creació de la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya, que es va fer efectiva a inicis del 2008, i la proposta d'un museu nacional que integraria els actuals museus d'etnologia, història i arqueologia.

El projecte d'aquest nou museu de societat, d'acord amb les línies museològiques d'altres països (per exemple el Musée de la Civilisation del Quebec, el MUCEM de Marsella, el National Museum of Scotland o el Musée des Confluences de Lió, entre tants altres), posava sobre la taula l'interessant debat sobre el futur dels museus etnològics i la necessitat de trencar les fronteres disciplinàries, així com els temes clàssics de l'antropologia, potenciava aliances amb altres disciplines per a una millor difusió dels temes museològics i feia possible una veritable renovació museològica. Es justificava igualment per motius econòmics i tècnics, però també per intentar aconseguir un museu prou atractiu i emblemàtic (Roigé i Arrieta, 2010: 545). En la presentació, el conseller de Cultura d'aquell moment el va qualificar com “un museu molt ambiciós, que tractarà sobre la memòria de les societats, sobre la memòria històrica, però que també ha de presentar la societat del present i del futur, amb noves tecnologies; ha de ser un centre de referència internacional, un museu de l'era de la globalització, del segle XXI per a les noves generacions”.¹² Per això, el museu no només partiria del “coneixement de les ciències socials per potenciar el discurs transversal des de múltiples mirades. No només ens parlaria de les formes de vida, dels esdeveniments i de l'evolució cultural produïda al llarg del temps en el territori que avui coneixem com Catalunya, sinó que també presentaria grans temes d'actualitat”.¹³

La proposta va suscitar interessants polèmiques, sobretot en dos aspectes: la conveniència de la integració del museu d'arqueologia

12

Vilaweb, “Pla de museus de Catalunya, un pla postnovecentista”, 21/1/2008. <http://www.vilaweb.cat> [Consulta: 16 agost 2009].

13

S'han anat presentant diferents plans de museus per part de la Generalitat de Catalunya. Després de la Llei de museus (1990), que marcava el panorama museístic català, es va elaborar el 2007 un pla de museus de Catalunya, que va ser actualitzat el 2012 amb les bases per a un nou pla de museus de Catalunya, i més tard, el juliol del 2015, amb un document de treball per a un nou pla de museus de Catalunya. Sistema de Museus de Catalunya. http://cultura.gencat.cat/ca/departament/estructura_i_adreces/organismes/dgpc/temes/museus/el_sistema_de_museus_de_catalunya/ [Consulta: 31 agost 2015]. La darrera i més ambiciosa temptativa ha estat el Pla de museus 2030, que després d'un ampli estudi estableix les bases per a un projecte que es vol assolir en els propers anys.

en un projecte comú i la manera de tractar la identitat i la societat catalanes i la seva diversitat cultural. La primera va ser la que va motivar més crítiques, ja que es reclamava la continuïtat del Museu d'Arqueologia per la seva llarga tradició històrica i per la importància de la disciplina. Resulta paradoxal, en aquest sentit, que el col·lectiu d'arqueòlegs catalans iniciés una forta campanya en defensa del seu museu però que, en canvi, entre els professionals de l'antropologia la proposta d'un museu etnològic pràcticament no suscités cap defensa. El 2008, poc després de la publicació del nou Pla de museus, i tot i que aquest definia molt poc el projecte del futur museu unificat, es va impulsar un manifest, signat per més de 1.300 persones (entre les quals un bon nombre d'arqueòlegs i professors d'universitat). El manifest al·ludia al passat del museu com a necessari en un país "normal".¹⁴ D'altres crítiques, tot i mostrar l'acord amb la creació d'un museu de ciències socials, discrepaven en la configuració d'aquest museu i insistien únicament en qüestions de caràcter museològic i científic, tot opinant que havien d'integrar-se en aquest museu el d'Història, el d'Etnologia i el de la Ciència i la Tècnica, però que calia respectar "els dos vaixells insígnia que ens van deixar com a llegat els nostres avantpassats encara tan propers: el Museu d'Art i el Museu d'Arqueologia" (Prats, 2007: 175).

Els debats sobre com mostrar la identitat van ser importants, encara que menys intensos.¹⁵ El projecte ampliava el Museu d'Història de Catalunya, creat per divulgar la identitat catalana, i encara que es parlava poc de la idea d'*identitat* en el text del projecte, el director general de Patrimoni, en la seva compareixença parlamentària, el qualificava com un museu "que ens serveixi per parlar del passat, per parlar del present i per parlar del futur. Volem que sigui un museu que ens serveixi com a eina integradora dels nous col·lectius que viuen a Catalunya".¹⁶ Es tractava, en certa manera, de crear un "museu postnacional" (Alcalde, Boya i Roigé, 2011), d'una forma diferent de parlar d'un nou model d'identitat, de manera molt similar a les que han sorgit en projectes semblants en altres països. Com en aquests museus,

el projecte era de caràcter interdisciplinari, basat en exposicions temporals més que permanents (per superar les dificultats d'abordar una síntesi que caigui en el reduccionisme) i en una reformulació del tema de les identitats en una visió més genèrica i no lineal per mostrar la manera en què els contactes, les tradicions i els canvis es tradueixen en la construcció de noves identitats en el context d'una societat globalitzada.

El darrer Pla de museus, del 2017, parla d'un "Museu Nacional d'Història de Catalunya" a partir de la suma del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) i del Museu d'Història de Catalunya (MHC), sense mencionar la seva vessant etnològica, però en canvi la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya tindria vinculació amb aquest museu. És només una proposta, que caldrà definir en els propers anys, i caldrà veure el possible caire etnològic d'aquest museu, tenint en compte que en gran part dels museus de societat més recents i innovadors la mirada etnològica és predominant (Musée d'Histoire du Canada, MUCEM de Marsella, Musée des Confluences a Lyon, etc.) i que els museus d'història clàssica, per contra, estant transformant-se.

Tenint en compte el fort caràcter identitari d'aquest tipus de museus, sembla estrany que no s'hagi creat un museu etnològic de caràcter nacional. Les raons són diverses, però al nostre entendre podem considerar tres factors explicatius: l'escàs interès de la disciplina antropològica catalana per la museologia (la manca de pressió del col·lectiu, mentre que en altres casos, com el de l'arqueologia, sí que s'ha reivindicat fortament l'existència d'un museu específic), les dificultats explicatives de la identitat en un museu i el fet que el projecte d'identitat catalana no s'hagi centrat tant en el patrimoni com en altres conceptes d'identitat. Que el govern opti per mantenir un museu d'història o un museu d'arqueologia és certament una opció defensable políticament i fins i tot acadèmicament, però l'oblit d'un museu de societat significa la desaparició d'un interessant projecte que podria tenir una repercussió social molt més important i se situaria en la línia dels museus més innovadors.

14

"S.O.S. Museu d'Arqueologia de Catalunya", 2008. www.petitiononline.com/sosmac/ [Consulta: 30 març 2010].

15

"Gestació del museo Catalonia". El País, 22 de gener de 2008. http://elpais.com/diario/2008/01/22/catalunya/1200967665_850215.html.

16

"Compareixença de Josep Maria Carreté i Nadal, director general del Patrimoni Cultural". *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 9 de juliol de 2008, Sèrie C, núm. 362, p. 24.

Els museus sobre altres cultures

Una altra paradoxa dels museus etnològics catalans és l'escàs desenvolupament dels museus dedicats a altres cultures. A excepció del Museu Etnològic de Barcelona, del recentment obert com a Museu de les Cultures del Món i d'algunes petites col·leccions com el Museu Etnogràfic Andino-amazònic dels Caputxins de Sarrià,¹⁷ són molt pocs els museus que tracten d'altres cultures. L'escàs desenvolupament d'aquests museus, de manera similar al que passa a tot l'Estat espanyol (Ortíz, 1995), es deu en gran part al fet que Espanya fos una potència colonial en declivi en el moment de la creació dels grans museus etnològics a finals del XIX i al poc desenvolupament de la disciplina antropològica fins als anys setanta (Romero de Tejada, 2004). És simptomàtic, en el mateix sentit, que no hi hagi tampoc gaires projectes de museus que fomentin el diàleg intercultural, quan és un dels temes que més preocupa la societat catalana.

Durant molts anys, el Museu Etnològic de Barcelona, al qual ja ens hem referit, ha complert en solitari aquesta missió. Durant la primera dècada del 2000, el museu va iniciar una nova línia d'exposició estable, que tractava des de les cultures tradicionals fins a la interculturalitat, així com la comunicació oberta en un espai de diàleg i de reconeixement entre cultures. Es va prestar una especial atenció al món obrer industrial català i a d'altres comunitats o grups socials, com els gitanos, els jueus, els americans o els africans, i es van realitzar nombroses activitats relacionades amb diversos col·lectius en el context d'uns anys de forta immigració. Malgrat la seva bona orientació i el seu programa, la manca de mitjans, una manca d'interès polític per part de les autoritats municipals i una ubicació força inaccessible van determinar un impacte reduït. Així i tot, el museu va aconseguir una certa influència social i una interconnexió amb col·lectius socials diferents.

El 2011, el museu es va tancar amb l'objectiu d'una profunda reforma de l'edifici i amb la idea de millorar considerablement la seva exposició. El projecte, però, es va modificar

perquè el nou Ajuntament elegit el 2010 va plantejar la creació d'un nou Museu de les Cultures del Món (2015), que va acollir les peces de més valor del MEB. El 2012, el Museu d'Art Precolombí Barbier Muller va tancar les portes per manca d'acord entre el propietari de la col·lecció i l'Ajuntament sobre l'adquisició de la col·lecció, prestada a la ciutat des del 1997. El tancament va deixar un espai buit, just davant del Museu Picasso i en una de les zones més turístiques de la ciutat, de manera que es va decidir aprofitar aquest espai per acollir part de la col·lecció de l'Etnològic i la col·lecció particular Folch, cedida a la ciutat per un període de vint anys.

Inspirant-se en altres museus que exposen els objectes etnològics com a obres d'art, el projecte museològic es va fer partint d'un disseny asèptic i ordenant la col·lecció per continents, països, religions o zones culturals, sense tenir en compte la funcionalitat dels objectes. El museu exposa les col·leccions per a la seva contemplació estètica, amb peces aïllades de les condicions materials, socials i històriques en què van ser produïdes, amb poques al·lusions al colonialisme i al postcolonialisme i a una concepció àmplia de la cultura. Moltes de les crítiques abocades al Museu Quai Branly són aplicables en aquest cas (Price, 2007), amb l'agreujant que es tracta d'una col·lecció molt més reduïda i amb menor contingut narratiu. Es va perdre l'oportunitat de crear un museu modern, de reflexió multicultural, en la línia dels que s'anomenen precisament *museus de cultures del món*, com el Tropenmuseum d'Amsterdam, el de les Cultures del Món de Göteborg o el de Colònia (Van Geert, 2014). Més que un museu dedicat al diàleg intercultural, es basa en uns criteris de selecció estètica dels objectes i es planteja com un museu que pretén “la preservació, la presentació i la difusió del patrimoni artístic i cultural de diferents cultures d'Àfrica, Àsia, Amèrica i Oceania. Mostra la diversitat cultural a través de l'experiència artística dels pobles des d'una perspectiva pluridisciplinària i la seva voluntat és esdevenir una plataforma de difusió i projecció social del patrimoni i el coneixement d'altres cultures del món”.¹⁸ El projecte parteix d'una visió artística de

17

Aquest museu actualment només és visitable en hores concertades. La seva creació està relacionada amb les tasques missionals, ja des de principis del segle XX (de Manresa, 1997).

18

“Museu de les cultures del món”. Ara, 4-2-2015. http://www.ara.cat/barcelona/Museu-cultures-del-mon_0_1297670469.html.

l'objecte etnològic sense considerar el paper del colonialisme cap a aquests continents ni el context cultural de producció d'aquestes obres. Davant les crítiques, els responsables del museu van argumentar que es tracta essencialment d'un museu d'art. Tal com va explicar el comissari i director de Cultura de l'Ajuntament en aquell moment, "volem reconèixer que hi ha art, i que sempre hi ha hagut art a Àsia, Amèrica, Oceania i Àfrica, que no hi ha arts amb nivells diferents, sinó que l'art és un concepte universal de la humanitat", mentre que el tinent d'alcalde de Cultura Jaume Ciurana sostenia que "és un museu d'art, però que té un interès especial en ubicar les peces d'art en el seu context històric, geogràfic, social i simbòlic".¹⁹

Però, així i tot, les autoritats pretenien assenyalar el caràcter de diàleg cultural del museu. Per a l'alcalde de Barcelona en aquell moment, Xavier Trias, "el Museu de Cultures del Món s'emmarca en la clara voluntat de relacionar Barcelona amb els altres con-

tinents i cultures llunyanes, perquè aquesta ciutat ha estat sempre, i ho continua sent, una ciutat d'acollida, que dialoga i que està oberta a les aportacions i influències culturals més diverses".²⁰ La seva obertura va desencadenar un bon nombre de crítiques, entre les quals destaca un manifest titulat "Barcelona i els museus com pessebres", subscrit per vuitanta professionals de l'antropologia, en què titllaven el nou museu de reduccionista pel fet de "pretendre essencialment rescatar la visió estètica dels objectes pertanyents a altres societats, reproduint la vella consigna que l'acte de contemplació ha de ser independent de les condicions de la seva producció i apropiació per evitar potser que informacions inoportunes contaminin el judici pur i sensible dels espectadors".²¹ El Museu, d'altra banda, no ha aconseguit tampoc un èxit de públic, tal com es podia intuir per la seva ubicació i pel seu projecte. Tot i que durant els seus dos primers mesos d'obertura (febrer i març del 2015), amb entrada gratuïta, va aconseguir 50.208 visitants,²² des de llavors

19

"Museu de les cultures del món". Ara, 4-2-2015. http://www.ara.cat/barcelona/Museu-cultures-del-mon_0_1297670469.html.

20

"Museu de les cultures del món". Ara, 4-2-2015. http://www.ara.cat/barcelona/Museu-cultures-del-mon_0_1297670469.html.

21

GRECS, "Els museus com a pessebres". <http://observatoriconflicteurba.org/2014/12/15/barcelona-i-els-museus-com-a-pessebres/>.

22

"Més de 50.000 persones han visitat ja el Museu de Cultures del Món". ACN, 8-4-2015. <http://www.ccma.cat/324/mes-de-50-000-persones-han-visitat-ja-el-museu-de-cultures-del-mon/noticia/2655503/>.

Museu de les Cultures del Món. Exposició de les obres fetes en funció de la seva perspectiva estètica.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

el seu nombre ha anat decreixent, fins al punt que el nombre de visitants actual està força allunyat²³ de les expectatives inicials del museu, tenint en compte la seva inversió i la seva cèntrica ubicació, però en aquest moment qualsevol anàlisi resulta prematura.

Amb el canvi municipal el 2015, la direcció de l'MCM i del MEB es van unificar i es va endegar una nova línia d'exposicions temporals, en la qual destacava una exposició sobre colonialisme espanyol a l'Àfrica (Iukunde). Tot i que hi ha hagut projectes diferents, i que una comissió d'experts va determinar la necessitat de redefinir el museu, de moment no hi ha hagut un projecte concret i no s'ha acabat de definir la seva relació amb el MEB. Aquest, reobert també el 2015 després de quatre anys d'obres, aplega una exposició més centrada en Catalunya, però manté un bon nombre d'activitats i d'exposicions itinerants en la línia anterior. Segons el seu director, la nova exposició és "un exemple de museologia social", entenent "el museu

no com un lloc on s'exposen peces que la ciutadania contempla, sinó com un espai on podem reflexionar sobre nosaltres mateixos".²⁴

Reptes i debats per al futur

De l'evolució dels museus etnològics a Catalunya, de la seva situació i dels debats que hem presentat s'obren diversos interrogants sobre el futur dels museus etnològics. Són molts els reptes que els museus etnològics hauran d'esquivar, però els podem sintetitzar en cinc.

1. Sens dubte, el finançament és el repte més difícil. La qüestió és complexa perquè està ofegant les possibilitats de funcionament quotidià, les condicions laborals i les possibilitats de renovació, i està comportant un canvi dels models de finançament i dels objectius dels museus.²⁵ Però, tal com assenyala Bergeron (2009: 66), la crisi també està obligant els museus a replantejar-se la seva missió, el desenvolupament de les seves col·leccions i les seves estratègies

23

"En mitad del Born y solo 160 visitas al día". *El Periódico*, 24 d'agost de 2015. <http://www.elperiodico.com/es/noticias/barcelona/mitad-del-born-solo-160-visitas-dia-4450297>. "El museo estrella de Trias no tiene visitantes". 02B, 17 de maig de 2015. <http://www.02b.com/es/notices/2015/05/el-museo-estrella-de-xavier-trias-no-tiene-visitantes-12706.php>.

24

"El Museu Etnològic reobrirà les portes el 4 d'octubre". *Nació digital*, 6 de juliol de 2015. <http://www.naciodigital.cat/noticia/90484/museu/etnologic/reobrir/portes/octubre>.

25

El Pla de museus del 2017 preveu un creixement de la despesa dedicada a cultura en els pressupostos de la Generalitat de Catalunya. Segons els diferents escenaris, preveu un increment des de 39,7 (2015) a 42,4 i 48,8 milions d'euros (2017, p. 188-189).

Exposició al Museu de les Cultures del Món sobre Barcelona i el colonialisme. Amb aquesta exposició el museu va voler inaugurar una línia expositiva diferent.

XAVIER ROIGÉ VENTURA

de comunicació. I com també suggereix aquest autor (2012: 80), hem de ser optimistes perquè, tot i que el finançament dels museus per part dels diferents organismes governamentals sembla, més que mai, amenaçada, hem de convèncer aquests organismes de la necessitat que els museus perdurin pel seu paper cultural i social, per la seva contribució als grans aspectes d'una cultura compartida i oberta en una societat informada. Si els museus etnològics aconseguixen readaptar els seus discursos, seran capaços d'oferir moltes respostes als grans reptes de la societat contemporània. És cert que els polítics esperen que els recursos propis, més enllà dels aportats per les institucions públiques, siguin cada vegada més importants amb l'objectiu d'alleujar les responsabilitats dels governs, i que això condicionarà l'evolució dels museus. Però, així i tot, els museus etnològics han de ser capaços de convèncer les autoritats que la inversió en museus pot ser útil en períodes de crisi, perquè els museus poden contribuir a l'estabilitat social. Parafraçant l'obra de l'economista Schumacher (*Small is beautiful*), Bergeron (2012: 82) considera la necessitat de tenir en compte en els museus les accions a escala humana considerant l'economia des del punt de vista del desenvolupament sostenible. L'arrelament d'aquests museus no es basa en una lògica econòmica, sinó en una lògica comunitària i social, de manera que els petits museus tenen un paper important en l'economia regional.

2. Però, més enllà dels reptes financers –que amenacen la continuïtat dels museus o els obliguen a reformular-se–, els museus etnològics catalans tenen davant seu altres reptes no menys complexos. La febre de museus, que ha comportat la creació d'un gran nombre de museus, obligarà a una reorganització de difícil digestió. No es tracta tant de tancar museus com de rendibilitzar recursos, de treballar en xarxes realment eficaces per a les qüestions tècniques, de compartir personal i de superar l'aïllament local. Això sembla simple, però és summament complex. Cal també una acció decisiva de revaloració dels museus locals, política a la qual

sembla orientar-se el nou Pla de museus del 2017. Els esforços organitzatius han de ser importants. Calen mitjans tècnics per a la funció de conservació i de recerca i cal considerar els museus en un sentit més ampli per convertir-los en gestors del patrimoni local.

3. No hi ha dubte que els museus es troben actualment en un període de grans mutacions. La noció de *patrimoni* s'ha convertit en polisèmica i les noves formes de patrimoni s'han multiplicat. D'una banda, estan proliferant altres tipus de patrimoni al marge dels museus, com el patrimoni immaterial, cada vegada més important. Els museus etnològics haurien de convertir-se en els gestors del patrimoni immaterial local, ja que són els organismes que millor poden fer-ho. D'altra banda, els objectes, tot i que continuaran tenint el seu paper important, deixaran de tenir el paper preponderant. Les noves reserves són cada vegada més digitals i la noció d'autenticitat no té avui dia el mateix significat que va tenir fa unes dècades (Bergeron, 2012: 84). La creació de museus digitals és una assignatura pendent dels museus en una cultura en què el llibre, la premsa o la música ja circulen predominantment per internet i les xarxes socials. Les noves tecnologies, encara poc utilitzades, permetran als museus la creació de noves formes de difusió de les seves col·leccions i exposicions.
4. Un altre gran repte de la museologia etnològica catalana és la creació d'un museu nacional d'etnologia. La riquesa dels museus locals compleix bé la seva missió, però cal un organisme que sigui capaç de dirigir i coordinar els seus esforços i, sobretot, de prestigiar el paper dels museus antropològics. Ni la crisi econòmica, ni els interessos socials ni polítics semblen ajudar en aquest objectiu, que, com hem vist, no ha passat de declaracions d'intencions. Caldrà veure com s'articula aquesta necessitat en la proposta del darrer Pla de museus del 2017 de crear un Museu d'Història i Arqueologia.
5. Més enllà del finançament, els ràpids canvis socials que experimenta la socie-

tat catalana estan incidint també en els museus etnològics, molts dels quals són producte o herència teòrica de la renovació museològica dels vuitanta. Sense abandonar els temes clàssics, és necessària la incorporació de temes actuals (com la immigració, la diversitat cultural, les relacions entre cultures, els nacionalismes, els conflictes, les transformacions familiars, el turisme, els espais urbans o els nous rituals, les reflexions sobre el procés independentista i els nous moviments socials, per citar només alguns exemples). El Museu de la Immigració de Catalunya, a Sant Adrià de Besòs, és un bon exemple de noves línies a seguir. L'avantatge del patrimoni etnològic davant d'altres formes de patrimoni consisteix en què pot tractar temes contemporanis que són al centre de les preocupacions socials. Lògicament, aquests temes són en molts casos conflictius i generen debats socials, però resulten imprescindibles per a l'expansió futura dels museus etnològics.

Els reptes són enormes. Com arribar als nous moviments socials? Quin paper han de tenir els museus en el futur polític de la societat catalana? La crisi, com és sabut, ha implicat la creació de reivindicacions socials com l'habitatge, el multiculturalisme, l'atur o els moviments sobiranistes a Catalunya. Podran els museus fer-se còmplices d'aquests moviments o atraure'ls? Estan preparats per tractar aquests temes i esdevenir un lloc de debat social? Els museus etnològics, per les temàtiques que tracten, s'haurien de fixar aquestes qüestions com a prioritàries, però fins al moment aquestes qüestions es plantegen només com a declaració de principis. Sotmesos a una forta pressió per l'exigència d'aconseguir nous recursos, els museus han de participar de forma important en un procés que tracti de combinar el valor social i econòmic del patrimoni. ■

BIBLIOGRAFIA

Alcalde, G.; Boya, J.; Roigé, X. (2011) *Museums of Today: The New Museums of Society*. Girona: Documenta Universitaria.

Alcalde, G.; Rueda, M. (2012) "Ecomuseology and local museums in Catalonia (Spain). Influences and coincidences during the 1975-1985 period". A: Lira, S.; Amoeda, R.; Pinhero, C.; Davis, P.; Stefano, M.; Corsane, G. (eds.) *Ecomuseums 2012*, p. 1-8. Barcelos: Green Lines Institute.

Andreu, A. (2007) "Más allá del museo. Las actividades económicas del patrimonio: de los parques naturales a las fiestas temáticas". A: Arrieta, I. (ed.) *Patrimonios culturales y museos*, p. 61-88. Bilbao: Servicio editorial de la Universidad del País Vasco.

Bergeron, Y. (2009) "Los museos y la crisis. Tendencias en los museos norteamericanos", *Museos*, es, 3, p. 59-67.

Bergeron, Y. (2014) "Les liaisons dangereuses ou les relations troubles entre le politique et les musées canadiens". *Thema. La revue des Musées de la civilisation*, 1, p. 127-153.

Crochet, A. (2013) "La collection Barbier-Mueller, une vente test". *Le Quotidien de l'Art*, 18 de març de 2013, http://lequotidiendelart.com/quotidien_articles_detail.php?idarticle=2235 [consulta: 30 octubre 2017].

Davallon, J. (2002) "Les objets ethnologiques peuvent-ils devenir des objets de patrimoine?". A: Gonseth, M.-O.; Hainard, J.; Kaeher, R. (dirs.) *Le musée canibale*, p. 169-187. Neuchâtel: Musée d'Ethnographie.

Desvallées, A. (1995) "Les musées d'ethnographie ont-ils encore un sens?". *Anales del Museo Nacional de Antropología*, 1, p. 51-84.

Desvallées, A.; Mairesse, F. (2002) *L'écomusée: rêve ou réalité*. Lyon: Presses Universitaires.

Fernández de Paz, E. (2008) "El futuro Museo Nacional de Etnografía. Una balanza descompensada entre ciencia y política". A: Roige, X., Fernández de Paz, E.; Arrieta, I. (coords.) *El futuro de los museos etnológicos*, p. 147-162. Sant Sebastià: Ankulegi Antropologia Elkarte.

Generalitat de Catalunya (2017) *Pla de museus de Catalunya. Museus 2030*. Barcelona: Departament de Cultura.

Geniola, A. (2014) "El nacionalismo regionalizado y la región franquista: dogma universal, particularismo espiritual, erudición folclórica (1939-1959)". A: Archiles, F.; Sanz, I. (coords.) *Naciones y estado: la cuestión española*, p. 189-224. València: Universitat de València.

Gob, A. (2007) *Des musées au-dessus de tout soupçon*. París: Armand Colin.

Grefe, X. (2003) *La valorisation économique du patrimoine*. París: Gallimard.

Iniesta, M. (1994) *Els gabinets del món. Antropologia, museus i museologies*. Lleida: Pagès.

Jean, Y. (1997) "Analyse comparative des deux modèles explicatifs des évolutions des espaces ruraux français". *Annales de Géographie*, 106 (59), p. 631-646.

Juan i Nebot, A. (1998) "Ramon Violant, etnògraf, entre el Museu de Ripoll i el del Poble Espanyol". *Revista de Girona*, 186, p. 46-52.

Mazé, C.; Poulard, F.; Ventura, C. (dirs.) (2013) *Les Musées d'ethnologie. Culture, politique et changement institutionnel*. París: Éditions du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques.

Moutinho, M. (1986) "Mouvement international pour une nouvelle muséologie". *L'Homme*, 26, p. 129-129.

Montañés, J. Á. (2012) "Museus com bolets". *El País*, 13 de desembre de 2012, http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/12/12/quadern/1355349226_411885.html [Consulta: 30 octubre 2017].

Ortiz, C. (1995) "Els museus d'ultramar i colonials a Espanya". *Revista d'etnologia de Catalunya*, 7, p. 20-29.

Ortiz, C. (1997) "Folklore y franquismo". A: **Huetas, R.; Ortiz, C.** (eds.) *Ciencia y fascismo*, p. 161-180. Madrid: Ediciones Doce Calles.

Pomian, K. (1990) "Musée et patrimoine". A: **Judy, H-P.** (ed.) *Patrimoines en folie*, p. 177-198. París: Éditions de la Msh.

Prats, Ll. (1995) "Què és el patrimoni etnològic?". A: **Calvo, L.; Mañà, J.** (eds.) *De l'ahir i de l'avui. El patrimoni etnològic de Catalunya*, p. 18-25. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Prats, Ll. (2007) "La gestió del Patrimoni Etnològic en el Pla de Mu-

seus de Catalunya (2007-2010)". *Mnemòsine: Revista catalana de museologia*, 4, p. 167-175.

Prats, Ll. (2014) "El caràcter magmàtic del patrimoni etnològic". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 39, p. 152-159.

Price, S. (2007) *Paris primitive: Jacques Chirac's museum on the Quai Branly*. Chicago: University of Chicago Press.

Rasse, P. (2000) "Processus de mondialisation et médiation des identités locales". A: **Gelara, M.** (ed.) *Médiation des cultures*, p. 39-50. Lilla: Presses Universitaires.

Rivière, G. H. [et al.] (1989) *La muséologie selon Georges Henri Rivière: cours de muséologie: textes et témoignages*. París: Dunod.

Roigé, X. (2014) "Los Museos de la Ciencia en España: entre la Divulgación Científica, el Consumo Cultural y la Creación de Nuevos Referentes Sociales". *The Journal of Deliberative Mechanisms in Science*, 3 (1), p. 49-72.

Roigé, X. (2015) "Los museos etnológicos en Cataluña. Perspectivas, retos y debates". *Revista Andaluza de Antropología*, 9, <http://www.revistaandaluzadeantropologia.org/uploads/raa/n9/roige.pdf> [Consulta: 30 octubre 2017].

Roigé, X.; Arrieta, I. (2010) "Construcción de identidades en los museos de Cataluña y el País Vasco: entre lo local, nacional y global". *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 8 (8), p. 539-555.

Roigé, X.; Arrieta, I. (2014) "¿Una sociedad congelada?: la representación de la sociedad rural en los museos". *Arxius de Sociologia*, 30, p. 73-86.

Roigé, X.; Arrieta, I.; Abella, J. (2012) "The development of ecomuseums in Spain. Between crisis and redefinition". A: **Lira, S.; Amoeda, R.; Pinhero, C.; Davis, P.; Stefano, M.; Corsane, G.** (dirs.) *Ecomuseums 2012*, p. 351-360. Barcelos: Green Lines Institute.

Roigé, X.; Frigolé, J. (eds.) (2010) *Constructing Cultural and Natural Heritage. Parks, Museums and Rural Heritage*. Girona: Documenta.

Romero de Tejada, P. (2004) "Las exposiciones temporales en el Museo Nacional de Antropología". *Anales del Museo Nacional de Antropología*, 10, p. 193-210.

Rueda, J. M. (1992) "El Museu Etnològic del Montseny". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 1, p. 115-119.

Rueda, J. M. (2007) "Els orígens i evolució dels museus etnogràfics a Catalunya". *Mnemòsine. Revista Catalana de Museologia*, 4, p. 121-139.

Serra de Manresa, F. V. (1997) "Aproximació històrica al Museu Etnogràfic Andinoamazònic dels Caputxins de Catalunya". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 10, p. 148-149.

Serra, M. de Lluc (2010) "Etnologia i museologia: els museus etnològics als anys quaranta". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 37, p. 142-144.

Van Geert, F. (2014) *Du musée colonial au musée des diversités. Intégrations et effets du multiculturalisme sur les musées ethnologiques*. Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral. <http://hdl.handle.net/10803/286827> [Consulta: 30 novembre 2017].

Ventosa, S. (1994) "El rol dels museus etnogràfics en la societat actual". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 6, p. 54-61.